

HÌNH TƯỢNG RỒNG TRONG TÂM THỨC VĂN HÓA VIỆT NAM VÀ TRUNG QUỐC

THE IMAGE OF THE DRAGON IN THE CULTURAL CONSCIOUSNESS OF VIETNAM AND CHINA

Nguyễn Thị Lê¹, Nguyễn Thị Hà Thủy^{1,*}

DOI: <https://doi.org/10.57001/huih5804.2026.205>

TÓM TẮT

Rồng là một biểu tượng văn hóa đặc biệt trong đời sống tín ngưỡng và tâm thức của người Việt Nam và Trung Quốc, dù chỉ tồn tại trong thế giới huyền thoại. Là một trong tứ linh, hình tượng rồng gắn liền với quan niệm về vũ trụ, quyền lực và nguồn cội dân tộc. Trong văn hóa Trung Quốc, rồng biểu trưng cho quyền lực tối cao, trật tự vũ trụ và sự thống nhất quốc gia, gắn với hình ảnh thiên tử và ý trời. Trong khi đó, rồng trong tâm thức người Việt lại mang sắc thái gần gũi hơn, gắn với truyền thuyết “Con Rồng cháu Tiên”, thể hiện ý thức cộng đồng, nguồn gốc dân tộc và khát vọng sinh tồn, hòa hợp với tự nhiên. Nghiên cứu so sánh cho thấy cùng một biểu tượng rồng nhưng được hai nền văn hóa tiếp nhận và tái tạo theo những hướng khác nhau: rồng Trung Hoa thiên về quyền lực và vũ trụ quan, còn rồng Việt Nam nhấn mạnh tính cộng đồng và đời sống tinh thần. Qua đó, hình tượng rồng trở thành một biểu hiện tiêu biểu phản ánh đặc điểm văn hóa, tư duy biểu tượng và bản sắc của mỗi dân tộc.

Từ khóa: Rồng, biểu tượng, tín ngưỡng, văn hóa Việt Nam, Trung Quốc.

ABSTRACT

The dragon is a distinctive cultural symbol in the religious beliefs and cultural consciousness of both the Vietnamese and Chinese peoples, despite existing only in mythology. As one of the Four Sacred Creatures, the dragon is closely associated with conceptions of the cosmos, political authority, and national origins. In Chinese culture, the dragon symbolizes supreme power, cosmic order, and national unity, closely linked to the image of the Son of Heaven and the Mandate of Heaven. In contrast, in the Vietnamese cultural consciousness, the dragon carries a more intimate and familiar significance. Associated with the legend of “The Descendants of the Dragon and the Fairy,” it embodies a sense of community, ethnic origin, the aspiration for survival, and harmony with nature. A comparative analysis reveals that although the dragon serves as a shared cultural symbol, it has been interpreted and reconstructed differently in the two cultural traditions: the Chinese dragon primarily represents political authority and the cosmological worldview, whereas the Vietnamese dragon emphasizes communal identity and spiritual life. Thus, the dragon has become a representative cultural symbol reflecting the distinctive cultural characteristics, symbolic thinking, and national identity of each people.

Keywords: Dragon, symbol, beliefs, Vietnamese culture, Chinese culture.

¹Trường Ngoại ngữ - Du lịch, Đại học Công nghiệp Hà Nội

*Email: nguyenthithuy@hauai.edu.vn

Ngày nhận bài: 25/7/2026

Ngày nhận bài sửa sau phản biện: 20/8/2026

Ngày chấp nhận đăng: 30/8/2026

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Biểu tượng văn hóa là sản phẩm tinh thần chứa đựng thông điệp, tri thức và khát vọng của mỗi cộng đồng dân tộc. Theo Đào Duy Anh [2], biểu tượng giữ vai trò đặc biệt trong việc lý giải nguồn gốc và bản sắc văn hóa; tư duy

biểu tượng đã tồn tại từ rất sớm trong xã hội nguyên thủy thông qua việc tôn thờ vật tổ. Đồng quan điểm đó, Đinh Hồng Hải [3] nhấn mạnh ngôn ngữ biểu tượng chính là sự biểu đạt của văn hóa, giúp nhận diện các giá trị cốt lõi khi đặt trong hệ thống huyền thoại, lễ hội và văn hóa dân

gian. Biểu tượng không chỉ mang tính thiêng liêng mà còn gắn kết cộng đồng, định hướng nhận thức và phản ánh sâu sắc đời sống xã hội.

Trong hệ thống biểu tượng phương Đông, Rồng là hình tượng đặc biệt, đứng đầu Tứ linh và gắn bó sâu sắc với tâm thức của cả người Việt lẫn người Trung Hoa. Tuy nhiên, do sự khác biệt về điều kiện địa lý - văn hóa và lịch sử, hình tượng Rồng ở mỗi dân tộc lại mang những chiều kích ý nghĩa riêng: nếu ở Trung Hoa, Rồng thiên về biểu tượng của vương quyền và sức mạnh siêu nhiên cai trị, thì ở Việt Nam, Rồng vừa gắn liền với nguồn gốc nòi giống (Rồng - Tiên), vừa là hiện thân của Thần Sông, gắn với ước vọng nông nghiệp lúa nước.

Ngôn ngữ dân gian, đặc biệt là tục ngữ, là nơi lưu giữ tự nhiên và rõ nét nhất những dấu ấn văn hóa này. Mặc dù đã có một số công trình nghiên cứu về hình tượng Rồng, việc đối chiếu trực tiếp dấu ấn văn hóa Việt - Trung qua thành tố chỉ Rồng trong tục ngữ vẫn là một hướng tiếp cận thiết thực. Hướng đi này góp phần làm rõ những nét tương đồng do giao thoa văn hóa, cũng như các điểm dị biệt bắt nguồn từ bản tính văn hóa tộc người. Vận dụng phương pháp đối chiếu văn hóa - ngôn ngữ, bài viết tập trung phân tích, so sánh ý nghĩa và vai trò của hình tượng Rồng trong ca dao, tục ngữ hai nước, từ đó góp phần làm rõ bản sắc tâm thức dân gian của người Việt và người Trung Quốc.

2. CƠ SỞ LÝ LUẬN

Trên bình diện lý thuyết, các công trình của Ernst Cassirer [1] và Mircea Eliade [4] đã đặt nền tảng cho việc tiếp cận biểu tượng như một hệ thống mang tính cấu trúc trong đời sống tinh thần của con người. Cassirer xem con người là “động vật biểu tượng”, nhấn mạnh vai trò của biểu tượng trong nhận thức và kiến tạo thế giới, trong khi Eliade tập trung làm rõ chiều kích thiêng liêng và chức năng huyền thoại của biểu tượng trong các nền văn hóa truyền thống, sự hiện linh của cái thiêng, trục vũ trụ, thời gian khởi nguyên. Bài viết vận dụng lý thuyết Cassirer để giải thích sự khác biệt trong tư duy kiến tạo thực tại (người Việt dùng Rồng để giải thích tự nhiên và cội nguồn, người Trung Quốc dùng Rồng để cấu trúc trật tự xã hội và giai cấp). Những cách tiếp cận này là cơ sở lý luận để nghiên cứu hình tượng Rồng như một hiện tượng văn hóa mang tính đa tầng ý nghĩa.

Hình tượng Rồng đã thu hút sự quan tâm của nhiều học giả trong và ngoài nước, đặc biệt trong các lĩnh vực văn hóa, dân tộc học và biểu tượng học. Trong nghiên cứu về văn hóa phương Đông, nhiều học giả đã đề cập

đến hình tượng Rồng như một biểu trưng trung tâm của quyền lực và vũ trụ quan. Trong các công trình nghiên cứu về văn hóa Trung Hoa, Wei Lihua [7] đã đưa ra ý kiến con vật mang trong mình những ý nghĩa văn hóa phong phú, những ý nghĩa văn hóa này không thể tách rời với bối cảnh lịch sử, đời sống xã hội, phong tục dân gian của dân tộc. Wang Tianming [6] chỉ ra rằng Rồng là biểu tượng tối cao của hoàng quyền, gắn với thiên mệnh và trật tự vũ trụ, đồng thời thể hiện khát vọng về sự thịnh vượng và hài hòa. Trong khi đó, ở Việt Nam, hình tượng Rồng được nghiên cứu trong mối liên hệ với truyền thuyết nguồn gốc dân tộc, tiêu biểu là huyền thoại “con Rồng cháu Tiên”. Đào Duy Anh [2] đã nhấn mạnh vai trò của biểu tượng trong việc lý giải nguồn gốc và bản sắc văn hóa, qua đó cho thấy hình tượng Rồng không chỉ mang ý nghĩa quyền uy mà còn gắn với ý thức cộng đồng và lịch sử dân tộc. Bài viết tiến hành đối chiếu các thành tố chỉ động vật trong tục ngữ Việt - Trung nhằm làm rõ những điểm tương đồng và khác biệt văn hóa. Trong đó, đối chiếu cốt lõi là hình tượng Rồng của cư dân Bách Việt, một linh vật huyền thoại toàn năng, đại diện cho Thần Sông chứ không phải một loài động vật thực tế. Trong tâm thức dân gian cũng như ca dao, tục ngữ Việt Nam, hình tượng Rồng mang hai chiều kích biểu tượng: đại diện cho sự cao sang, vương quyền, đồng thời gắn liền với ước vọng nông nghiệp lúa nước [8]. Tương tự, Trung Quốc cũng có tục tín ngưỡng vật linh. Rồng là con vật tiêu biểu, đặc thù của văn hóa Trung Quốc. Hình ảnh “con rồng” đi vào mọi lĩnh vực, mọi mặt của đời sống văn hóa xã hội Trung Quốc. Rồng có thể cưỡi mây, bay trên mây, xuống biển thì đạp sóng, có thể hô mây gọi gió: (Rồng về biển lớn, hồ vào rừng sâu). Quan trọng hơn, mấy ngàn năm nay “rồng” luôn tượng trưng cho những người thống trị cao nhất của chế độ phong kiến, nô lệ Trung Quốc: “龙王打架, 鱼虾遭殃” (Long Vương đánh nhau, tôm cá gặp họa), khi các thế lực lớn hoặc người có quyền thế mâu thuẫn, đấu đá lẫn nhau, người chịu tổn thất và thiệt thòi nặng nề nhất lại là những người yếu thế, nhỏ bé không liên quan. Rồng tượng trưng cho vua nên mọi sự vật có liên quan đến chỗ ở và sinh hoạt của vua đều gắn với chữ “rồng” để biểu thị đặc quyền tối thượng: “龙床不比狗薮” (nơi vua nằm nghỉ ngơi được gọi là 龙床 - giường rồng, ý câu tục ngữ: ở nhà người ta dù có sang trọng bậc nhất, dù có sung sướng đến mấy cũng không bằng nhà mình) [9]. Bên cạnh đó, một số công trình nghiên cứu so sánh văn hóa đã bước đầu chỉ ra những điểm tương đồng và khác biệt trong cách tiếp nhận và biểu đạt hình tượng Rồng giữa các nền văn hóa. Bài viết “*Ảnh hưởng của tư duy động*

vật trong tiếng Trung và tiếng Việt” [5] nghiên cứu cơ chế tri nhận ẩn dụ, nhấn mạnh sự xuất hiện của ẩn dụ bắt nguồn từ trải nghiệm của con người, môi trường sống của con người, phương thức tư duy của con người, giải thích con người đối với các hình tượng trừu tượng, được gắn liền với con vật được ánh xạ của hai miền ý niệm: miền nguồn và miền đích. Tuy nhiên, các nghiên cứu này thường mang tính khái quát, chưa đi sâu vào việc phân tích hình tượng Rồng trong tâm thức cộng đồng dưới góc nhìn biểu tượng học một cách hệ thống và toàn diện, đặc biệt là trong mối quan hệ so sánh trực tiếp giữa Việt Nam và Trung Hoa. Từ thực tiễn, có thể thấy rằng việc nghiên cứu hình tượng Rồng trong tâm thức của người Việt và người Trung Hoa vẫn còn nhiều khoảng trống cần được tiếp tục khai thác. Bài viết kế thừa các thành tựu nghiên cứu trước đó, đồng thời hướng đến việc phân tích sâu hơn ý nghĩa biểu tượng của Rồng, nhận diện những điểm tương đồng và khác biệt trong cấu trúc tư duy văn hóa, hệ giá trị và thế giới quan của hai nền văn hóa.

3. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Bài viết sử dụng phương pháp phân tích tài liệu để nghiên cứu về hình tượng rồng trong văn hóa Việt Nam và Trung Quốc được biểu hiện qua hệ thống biểu tượng vật thể (kiến trúc, điêu khắc, trang phục) và phi vật thể (huyền thoại, nghi lễ, lễ hội, văn học dân gian) ở Việt Nam và Trung Quốc.

Về phạm vi nghiên cứu, bài viết tập trung thu thập và phân tích các tài liệu lịch sử, văn học, văn hóa dân gian, và các công trình khoa học. Ở Việt Nam là các thời kỳ Lý, Trần, Lê, Nguyễn (những giai đoạn hình tượng Rồng có sự biến đổi hình thái và định hình bản sắc rõ nét nhất). Ở Trung Quốc là các thời kỳ Hán, Tống, Minh, Thanh (những giai đoạn biểu tượng Rồng được chuẩn hóa và thần hóa tối cao gắn với hoàng quyền).

Phương pháp quan sát giúp bài viết nhận diện sự đa dạng của biểu tượng rồng trong đời sống hàng ngày, từ kiến trúc đến các vật phẩm phong thủy.

Phương pháp phân tích biểu tượng tập trung vào ý nghĩa và giá trị của rồng trong nghệ thuật, kiến trúc, và văn học, giải mã các yếu tố tượng trưng và lý giải vì sao rồng giữ vị trí quan trọng trong đời sống tinh thần. Đồng thời, phương pháp này cũng giúp so sánh, đối chiếu sự tương đồng và khác biệt trong cách người Việt và người Trung hiểu và sử dụng hình tượng rồng.

Quy trình nghiên cứu và phân tích dữ liệu: Bài nghiên cứu được triển khai theo 3 thao tác. Bước 1: thu thập tài liệu thực hiện thống kê và ghi nhận hệ thống

tư liệu đa tầng (sử ký, thần thoại, ca dao) tư liệu hiện vật, hình ảnh (chạm khắc gỗ, gốm sứ, đồ đồng, trang phục) liên quan đến hình tượng Rồng của hai nước. Bước 2: sàng lọc và phân loại tư liệu được chia làm hai nhóm chính hiện diện vật thể (kiến trúc, điêu khắc, trang phục) và hiện diện phi vật thể (nghi lễ, huyền thoại, ngôn ngữ). Bước 3 giải mã biểu tượng và phân tích so sánh: Vận dụng khung lý thuyết của Ernst Cassirer (Triết học về các hình thức biểu tượng) và Mircea Eliade (Cấu trúc của cái thiêng) để bóc tách các tầng nghĩa ẩn dụ đằng sau đường nét tạo hình và huyền thoại. Từ đó, tiến hành đối chiếu nhằm chỉ ra điểm tương đồng (gốc tích sùng bái tự nhiên) cùng các điểm dị biệt (xuất phát từ sự khác biệt giữa tâm thức nông nghiệp cộng đồng người Việt và tâm thức coi trọng sự thống nhất vương quyền của phong kiến Trung Hoa).

4. GIẢI QUYẾT VẤN ĐỀ

4.1. Hình tượng Rồng trong tín ngưỡng Trung Hoa

4.1.1. Ý nghĩa biểu tượng Rồng trong huyền thoại khởi nguyên của người Trung Hoa

Rồng trong văn hóa Trung Hoa là biểu tượng thần thoại của quyền lực tối thượng và năng lượng vũ trụ, được tôn kính và mang nhiều ý nghĩa biểu tượng, là một phần quan trọng trong nền văn hóa Trung Hoa. Nguồn gốc của rồng có thể truy ngược về thời kỳ thờ vật tổ trong thời cổ đại, hoặc truyền thuyết về rồng và ý nghĩa biểu tượng của nó có thể bắt nguồn từ thời kỳ nhà Thương và nhà Chu. Khi đó, rồng được coi là sinh vật thần bí có thể giao tiếp giữa trời và đất, được gắn liền với hoàng quyền, Hoàng đế Trung Hoa thường được gọi là “Chân Long Thiên Tử (真龙天子)”, nghĩa là con trời chân chính mang dòng dõi rồng, đặc biệt từ thời Hán khi Hoàng Đế được xem là “Thiên tử (天子)”. Hình tượng rồng phương Đông với thân dài, không cánh, có khả năng điều khiển các yếu tố tự nhiên như mưa, gió, sông ngòi, thể hiện quyền uy tuyệt đối và sự kết nối giữa con người với thiên nhiên được ghi nhận trong *Sử ký* của Tư Mã Thiên. Đồng thời, rồng còn phản ánh nhận thức về trật tự vũ trụ, mối quan hệ giữa quyền lực và trách nhiệm, cũng như ý niệm thời gian gắn với chu kỳ tự nhiên, góp phần hình thành nền tảng văn hóa nông nghiệp và tín ngưỡng cầu mưa.

Rồng có vai trò quan trọng trong tâm thức và triết lý sống của người Trung Hoa. Trong xã hội phong kiến, chỉ có hoàng tộc và tầng lớp quý tộc mới được phép sử dụng các hình ảnh liên quan đến rồng, qua đó phản ánh rõ nét sự phân biệt đẳng cấp và vị thế cao sang của người sở hữu. Rồng không chỉ biểu trưng cho quyền lực và sự tôn

quý mà còn là hiện thân của niềm tin và sức mạnh siêu nhiên trong tâm thức người Trung Hoa. Trong xã hội hiện đại ngày nay, rồng không còn là biểu tượng độc tôn mà trở thành hình ảnh cát tường, gắn gũi với đời sống thường nhật, mang ý nghĩa may mắn và tốt lành, là cầu nối giữa truyền thống và hiện đại, thể hiện chiều sâu văn hóa Trung Hoa.

4.1.2. Hình tượng Rồng được biểu hiện trong văn hóa vật thể

Hình thức thể hiện rồng trong nghệ thuật rất phong phú, từ tín ngưỡng vật tổ thời nguyên thủy cho đến biểu tượng văn hóa hiện đại, với hình ảnh rồng không ngừng được cách tân và phát triển. Trong kỹ thuật vẽ “tam đỉnh cửu tự” thời Tống giúp chuẩn hóa hình tượng rồng, trong khi hoa văn rồng thời Minh - Thanh lại chủ yếu thể hiện trên trang phục và đồ dùng của hoàng gia. Những tác phẩm nghệ thuật này không chỉ thể hiện giá trị thẩm mỹ của rồng, mà còn phản ánh ảnh hưởng sâu rộng của nó trong đời sống xã hội.

Trong kiến trúc: Kiến trúc cổ như cung điện không thể thiếu hình tượng Rồng. Trong nghệ thuật cung đình, cột đá khắc rồng trong đền chùa, các hoành phi, trần nhà, chạm khắc gỗ và tranh lụa, trong các cung điện, cổng thành như Tử Cấm Thành ở Bắc Kinh, thể hiện quyền lực vua chúa và được xem là biểu tượng của hoàng quyền, là dấu hiệu của sự may mắn và thịnh vượng.

Trong nghệ thuật dân gian: Hình tượng của nó xuất hiện rộng rãi trên các loại hình như ngọc khí, đồ đồng, hội họa và nghệ thuật cắt giấy. Chẳng hạn, trong nghệ thuật cắt giấy, rồng thường được tạo hình theo chữ “Hỷ (囍)” biểu trưng cho niềm vui và hạnh phúc. Trong các bức tranh dân gian, thường mang nét trang nghiêm hơn, thể hiện sự quyền uy. Tuy nhiên, cũng có những trường hợp rồng được khắc họa một cách linh hoạt trong các bức tranh truyền thống, phản ánh các giá trị nhân văn và tinh thần yêu nước. Trong kinh doanh hiện đại, Rồng xuất hiện trong logo, bao bì sản phẩm, góp phần tạo dựng hình ảnh sang trọng, gắn với bản sắc văn hóa Trung Hoa. Gốm sứ Trung Quốc, đặc biệt là các sản phẩm gốm men xanh, thường có hình ảnh rồng được khắc họa tinh xảo, mang đậm tính nghệ thuật và giá trị thương mại cao.

Trong thời trang: trang phục hoàng gia như áo bào của vua chúa thường có hình rồng thêu nổi với chi tiết tinh xảo, thể hiện uy quyền và địa vị cao nhất. Trong ngày cưới truyền thống, trang phục của cô dâu chú rể cũng thường có họa tiết rồng - phượng, tượng trưng cho sự hòa hợp và phúc lộc.

4.1.3. Hình tượng Rồng được biểu hiện trong văn hóa phi vật thể

Trong đời sống, lễ hội dân gian: Trong các dịp lễ hội múa rồng, đua thuyền rồng hoặc nghi thức tôn vinh, hình tượng rồng thể hiện sự kính trọng và gắn liền các hiện tượng tự nhiên và Rồng được xem là vị thần điều khiển mưa, gió, tuyết và lũ lụt, vì thế có vai trò quan trọng trong việc cầu mưa thuận gió hòa trong xã hội nông nghiệp. Rồng cũng có mối liên hệ mật thiết với các tôn giáo như Đạo giáo và Phật giáo. Trong Đạo giáo, rồng là thần thú của trời, có khả năng biến hóa và điều khiển sức mạnh tự nhiên; còn trong Phật giáo, rồng được xem là sinh vật thiêng liêng bảo vệ Phật pháp. Những niềm tin này phản ánh sự tôn kính sâu sắc của người Trung Hoa đối với rồng, cũng như vị thế tinh thần quan trọng của nó trong đời sống tâm linh. Trong phong thủy và tín ngưỡng, rồng được coi là linh vật mang lại may mắn, được bài trí để thu hút vượng khí và bảo vệ gia chủ. Từ quá khứ đến hiện tại, rồng không chỉ là biểu tượng quyền lực và sự tôn quý, mà còn là cầu nối giữa truyền thống và hiện đại, thể hiện chiều sâu văn hóa Trung Hoa.

Trong văn học, ca dao, thành ngữ: Trong văn học, rồng không chỉ là một hình tượng nghệ thuật mà còn là phần không thể thiếu trong việc xây dựng bản sắc văn hóa và lịch sử của người dân Trung Hoa và gắn liền với các tác phẩm cổ điển, từ thơ ca đến tiểu thuyết, thường biểu thị cho sức mạnh, quyền uy và sự thịnh vượng. “sinh long hoạt hổ” (生龙活虎) hay “龙凤呈祥” (long phượng trình tường), chỉ có người phi phàm mới bì được với rồng, vì vậy những người có ý chí mạnh mẽ, cao thượng, tài năng xuất chúng mới được gọi là “rồng”: “龙行一步，百草皆香” (Rồng đi một bước, trăm cỏ thơm hương: Nhất cử nhất động của người hiền tài có ảnh hưởng lớn đến những người xung quanh). Trong xã hội Trung Quốc thì hình ảnh “rồng” và “phượng” còn tượng trưng cho những con người thành đạt. Cha mẹ lúc nào cũng mong muốn con cái trưởng thành, là những con người có ích cho xã hội, là “ông nọ bà kia” nên mới có câu tục ngữ: “望子成龙，望女成凤” [9] (Mong con trai thành rồng, mong con gái thành phượng). Ở thành thị Trung Quốc, theo luật hôn nhân gia đình thì mỗi cặp vợ chồng chỉ được sinh một đứa con nên họ rất quý con, ví con mình như “rồng”, như “phượng”. “龙潭虎穴” đầm rồng hang hổ nơi trú ngụ của những loài thú dữ, để chỉ những nơi vô cùng nguy hiểm, đầy rẫy cạm bẫy. Nó thường được sử dụng để miêu tả những tình huống nguy hiểm, khó khăn mà chúng ta có thể gặp phải trong cuộc sống. “龙飞凤舞” (Rồng bay, phượng múa) dùng để chỉ cảnh

tượng nhộn nhịp, sôi động. Nó được sử dụng rộng rãi trong văn học và đời sống hàng ngày của người dân các nước Á Đông. Những ý nghĩa triết học này không chỉ cho thấy tình cảm sâu đậm của người Trung Hoa đối với rồng, mà còn phản ánh vị trí trung tâm của nó trong nhận thức văn hóa dân tộc.

4.2. Hình tượng Rồng trong tín ngưỡng người Việt

4.2.1. Ý nghĩa biểu tượng Rồng trong huyền thoại khởi nguyên của người Việt

Rồng trong văn hóa Việt Nam không chỉ là một linh vật mà còn là biểu tượng của nguồn gốc dân tộc thông qua huyền thoại từ thời vua Hùng, rồng được coi là biểu tượng của dòng dõi quyền lực và thần thánh, mà hình ảnh nổi bật là truyền thuyết "Con Rồng, cháu Tiên" thể hiện niềm tự hào về nguồn gốc cao quý của người Việt. Hình ảnh Rồng có đặc điểm thân dài, uốn lượn mềm mại, có mào sóng nước và thường được miêu tả đang bay lượn giữa những đám mây. Người Việt cổ tin rằng Rồng có khả năng điều khiển mưa gió, đem lại sự phì nhiêu cho mùa màng. Trong "*Đại Việt sử ký toàn thư*", Rồng được nhắc đến như biểu tượng thiêng liêng của triều đại, kết nối giữa vua và thần dân.

Rồng có vai trò quan trọng trong tâm thức và triết lý sống của người Việt. Câu chuyện Lạc Long Quân và Âu Cơ thể hiện nguồn gốc dân tộc qua hình tượng rồng, tạo nên biểu tượng cội nguồn và gắn kết người Việt. Rồng gắn liền với văn hóa nông nghiệp lúa nước, thể hiện qua phong tục và điều kiện sinh thái của từng vùng. Qua các triều đại, rồng trở thành biểu tượng bảo trợ triều chính, từ thời Ngô Quyền đến đỉnh cao ở thời Lý, và sau đó gắn bó với văn hóa làng quê. Hình tượng rồng không chỉ là biểu tượng nghệ thuật mà còn là linh vật thiêng liêng, thể hiện sức mạnh bảo vệ cộng đồng qua hàng nghìn năm.

4.2.2. Hình tượng Rồng được biểu hiện trong văn hóa vật thể

Trong kiến trúc: Rồng là nguồn cảm hứng sáng tạo nghệ thuật, nhất là trong nghệ thuật tạo hình kiến trúc của người Việt. Ngay từ thời Lý, Trần, rồng đã được đặt ở những vị trí trang trọng nhất ở các công trình nghệ thuật, như trên bệ tượng Phật A Di Đà chùa Phật Tích, ở tháp Chương Sơn, chùa Phổ Minh. Thoát ra khỏi khuôn khổ cung đình, hình tượng rồng lấy chủ đề là những câu chuyện trong dân gian để thể hiện. Chạm trổ rồng trên hệ thống cột, vì kèo, hoành phi, cửa tam bảo, cửa vồng ở đình, chùa, đền khá phổ biến, ta có thể tìm thấy các trang trí hình rồng trên các đầu bẩy, câu đầu, cổn, mái đình ở các ngôi đình như Phong Cốc, Lưu Khê (Quảng Yên),

Quan Lạn (Vân Đồn), Trà Cổ (Móng Cái). Tại các bức cổn của đình Lưu Khê có hoạ tiết truyền thuyết cá chép hoá rồng rất sinh động. Rồng trong kiến trúc Việt không chỉ là một yếu tố trang trí mà còn mang theo ý nghĩa tâm linh bảo vệ cho không gian thờ cúng, là cầu nối giữa con người với các thế lực siêu nhiên. Những hình ảnh rồng được sử dụng trong kiến trúc thường gắn liền với các tín ngưỡng và phong tục tập quán, như cầu mong cho mùa màng bội thu, gia đình hạnh phúc, và cộng đồng bình an.

Trong nghệ thuật dân gian: Rồng được thể hiện với những đường nét mềm mại, uyển chuyển, phản ánh cái nhìn gần gũi và thân thuộc với cuộc sống của người dân. Trong các bức tranh dân gian Đông Hồ hay tranh Hàng Trống, rồng có phong cách sáng tạo và sống động. Trong nghệ thuật gốm sứ không thiếu hình ảnh rồng, đặc biệt là trong các sản phẩm gốm Bát Tràng. Rồng được khắc họa với phong cách dân gian, thể hiện sự gần gũi và ấm áp.

Trong thời trang: Rồng không chỉ là trang trí mà còn là một cách truyền tải văn hóa và tôn vinh giá trị truyền thống, mang lại vẻ đẹp và sự may mắn cho người sử dụng trong những dịp trọng đại, lễ hội, cưới hỏi. Hình ảnh rồng được thêu, chạm trổ, khắc tinh xảo trên áo, mũ, và trang sức để mang lại sự uy nghi, cát tường. Áo dài hoặc áo lễ thêu rồng dành cho nam giới thể hiện sự trang trọng và niềm tự hào dân tộc và mang lại may mắn, giúp người đeo có thêm sức mạnh và tinh thần kiên cường.

4.2.3. Hình tượng Rồng được biểu hiện trong văn hóa phi vật thể

Trong đời sống, lễ hội dân gian: Trong các lễ hội, trò chơi và sinh hoạt cộng đồng như múa rồng, rước rồng hay "rồng rắn lên mây", hình tượng rồng thể hiện quá trình "đời thường hóa" từ linh vật cao quý trở thành hình ảnh gần gũi, gắn bó với mọi tầng lớp, đặc biệt là trẻ em. Thông qua trò chơi và đồng dao, rồng đồng thời là phương tiện giáo dục, truyền tải các bài học về tự nhiên, đạo đức và tinh thần cộng đồng một cách nhẹ nhàng mà sâu sắc. Ngày nay, Rồng vẫn là biểu tượng văn hóa quan trọng xuất hiện trên nhiều công trình kiến trúc hiện đại, các tác phẩm nghệ thuật đương đại và cả trong các sản phẩm thủ công mỹ nghệ truyền thống. Hình tượng rồng hiện diện trong phong tục, tập quán của người Việt vào dịp Tết và các lễ hội lớn, múa rồng là hoạt động không thể thiếu, được tổ chức để cầu mong một năm mới an lành, thịnh vượng. Tại nhiều địa phương, đặc biệt là vùng châu thổ sông Hồng, vẫn còn các lễ hội cầu mưa với nghi thức rước Rồng đi quanh làng và ra đồng. Tại miền Trung và Nam

Bộ, lễ hội đua thuyền rồng diễn ra vào tháng Năm âm lịch, nhằm cầu mong mưa thuận gió hòa. Đặc biệt, trong văn hóa đặt tên cho con cái, người Việt thường dùng chữ “Long” (Rồng) cho con trai với mong muốn con mình có sự thành đạt, quyền uy và phẩm chất cao quý.

Trong văn học, ca dao: Rồng xuất hiện trong nhiều truyền thuyết, cổ tích và thần thoại Việt Nam. Tiêu biểu nhất là truyền thuyết “Con Rồng cháu Tiên”. Trong các câu ca dao, tục ngữ, hình ảnh Rồng luôn gắn với những phẩm chất cao đẹp: “Rồng gặp mây, mây gặp rồng” chỉ sự hòa hợp tuyệt vời, trở thành phương tiện giáo dục và sinh hoạt cộng đồng. *Rồng bay, phượng múa; Cá chép hóa rồng; Rồng đến nhà tôm; Trứng rồng lại nở ra rồng, liu diu lại nở ra dòng liu diu;* có nghĩa là những đứa trẻ sinh ra trong gia đình có truyền thống học hành tốt thường sẽ tiếp tục học giỏi. “Liu diu lại nở ra dòng liu diu” có thể được hiểu là những người có lối sống buông thả thường sẽ sinh ra những đứa con cũng có lối sống tương tự. Câu tục ngữ này là một lời nhắc nhở về quy luật tự nhiên và tầm quan trọng của nguồn gốc. Nó cũng là một lời khuyên về việc nuôi dạy con cái và phát huy những giá trị tốt đẹp của gia đình.

Qua đó, hình tượng rồng không chỉ đơn thuần là một yếu tố trang trí mà còn mang theo những giá trị tinh thần, góp phần kiến tạo bản sắc văn hóa đa dạng của Việt Nam, đại diện cho khát vọng vươn lên mạnh mẽ. Rồng là nguồn cảm hứng trong nghệ thuật, thời trang và công nghệ, thể hiện tinh thần sáng tạo và tầm nhìn phát triển. Rồng được tái hiện gần gũi và hiện đại hơn, như cầu Rồng ở Đà Nẵng - biểu tượng của đổi mới và thịnh vượng. Rồng trong văn hóa đương đại mang ý nghĩa tích cực, phản ánh lòng tự hào dân tộc và khát vọng phát triển bền vững.

4.3. So sánh hình tượng Rồng trong văn hóa tín ngưỡng Việt - Trung

Hình tượng Rồng trong văn hóa Việt Nam và Trung Hoa có những điểm tương đồng về tính linh thiêng, vừa có những khác biệt rõ nét về ý nghĩa và chức năng, đã trở thành sợi dây liên kết đặc biệt trong nền văn hóa Việt - Trung. Sự khác biệt trong việc tiếp nhận biểu tượng Rồng giữa hai văn hóa còn thể hiện rõ qua các thành ngữ, cụm từ cố định trong tiếng Trung như: “龙的传人” (Truyền nhân của Rồng) và “龙子龙孙” (Con cháu dòng dõi Rồng).

Qua đối chiếu, có thể rút ra một số nhận định cốt lõi: Tương đồng về ý thức nguồn cội: Cả hai dân tộc Việt - Trung đều có xu hướng thiêng liêng hóa nguồn gốc cộng đồng thông qua hình tượng Rồng. Ý niệm: “龙的传人”

tương thích với truyền thuyết “Con Rồng cháu Tiên” của người Việt, cùng thể hiện niềm tự hào nòi giống và tinh thần đoàn kết dân tộc. Dị biệt về tính chất phân tầng và phạm vi biểu trưng: Trong tư tưởng phong kiến Trung Hoa, cụm từ “龙子龙孙” ban đầu vốn mang đậm dấu ấn vương quyền, khẳng định dòng máu tối thượng, độc tôn của giai cấp cai trị (Thiên tử) tách biệt với bình dân. Ngược lại, biểu tượng Rồng trong tâm thức người Việt mang tính bình dân và cộng đồng hóa cao độ: mọi người dân, không phân biệt giai cấp, đều tự hào là con chung một bọc (đồng bào), cùng là con cháu của Cha Rồng Lạc Long Quân. Như vậy, nếu ở Trung Quốc, hình tượng Rồng vận hành theo hai quỹ đạo song hành (vừa là biểu tượng độc tôn vương quyền của giai cấp thống trị, vừa là biểu tượng bản sắc dân tộc qua cụm từ: “龙的传人” thì ở Việt Nam, tính chất cộng đồng và ước vọng hòa hợp tự nhiên của nền văn minh lúa nước đã làm mềm hóa tính vương quyền, biến Rồng thành biểu tượng thân thuộc, gắn kết mọi thành viên trong xã hội.

Về cội nguồn tâm thức và chức năng biểu đạt (E. Cassirer). Ở Việt Nam, rồng là sự trực giác hóa năng lượng phồn thực (đặc biệt là Rồng thời Lý - Trần) ra đời từ tâm thức của cư dân nông nghiệp sông Hồng. Rồng mang bản chất của Thủy thần (loài trị nước, phun mưa) thân rồng trơn nhẵn, uốn lượn hình dây sóng và mào nước phản ánh chức năng biểu đạt con người chưa tách biệt khỏi tự nhiên mà trực tiếp cảm nhận, hình tượng hóa nhịp điệu sinh sôi, mưa thuận gió hòa thành hình ảnh Rồng hiền hòa, gần gũi. Trung Quốc - Vũ trụ hóa quyền lực chính trị: Rồng Trung Hoa trải qua quá trình biểu tượng hóa gắn liền với sự hình thành thể chế chuyên chế phương Bắc. Rồng hợp nhất các đặc điểm của nhiều bộ phận/đặc điểm (thân rắn, sừng hươu, vây cá, móng chim ưng) để thể hiện sự chinh phục và thống nhất. Rồng được đưa vào hệ thống nghi lễ triều đình nhằm đại diện cho trật tự vũ trụ khách quan, phục vụ giai cấp trị vì.

Về cơ cấu cái thiêng và cấu trúc xã hội. Ở Việt Nam, cái thiêng mang cấu trúc chia sẻ cộng đồng. Huyền thoại “Con Rồng cháu Tiên” thiết lập một điểm khởi nguyên thiêng liêng cho toàn thể dân tộc. Mọi người dân đều mang trong mình dòng máu Rồng. Cái thiêng ở đây mang tính phân tán: Rồng không chỉ ở chốn hoàng cung mà xuất hiện dày đặc trên vì kèo đình làng, bệ đá chùa chiền. Hình ảnh “Rồng cuộn mái đao” ở làng quê khẳng định tính chất dân chủ, bao bọc của biểu tượng. Trung Quốc là hiện tượng độc quyền và vũ trụ: Hoàng đế tự xưng là “Chân Long Thiên Tử” điểm hiện linh duy nhất của Thiên Mệnh xuống nhân gian. Vua chính là trục vũ trụ kết nối

Trời và Đất. Sự hiện thiêng này mang tính độc quyền. Rồng 5 móng (*Ngũ trảo long*) trở thành đại diện cho bản thể Hoàng đế, dân chúng phạm tặc nếu tự ý sử dụng sẽ phạm tội khi quân. Sự phân hóa bản thể này củng cố trật tự xã hội đẳng cấp nghiêm ngặt.

Biến thiên về lịch sử và sự tiếp biến văn hóa: Việt Nam mặc dù trong các giai đoạn sau (đặc biệt là thời Lê Sơ và Nguyễn), văn hóa Đại Việt có tiếp thu mô hình Rồng phong kiến phương Bắc để củng cố vương quyền, nhưng hình tượng Rồng Việt vẫn luôn duy trì “mạch ngầm” dân gian. Rồng trong mỹ thuật dân gian (chùa, đình) luôn được thả tự do với dáng vẻ ngộ nghĩnh, biến thể thành rồng - cây, rồng - mây, giữ nguyên bản chất phồn thực ban đầu. Trung Quốc hình tượng rồng được chuẩn hóa triệt để qua các bộ luật nghi lễ (*Đại Minh hội điển*, *Đại Thanh hội điển*) trở thành một “mã hiệu” thẩm mỹ - chính trị cố định, quy định chặt chẽ từ số móng, màu sắc đến ngũ cảnh xuất hiện.

Qua đó có thể thấy rằng, biểu tượng không chỉ phản ánh văn hóa mà còn là công cụ giúp giải mã tư duy và bản sắc của mỗi dân tộc. Việc nghiên cứu hình tượng Rồng dưới góc nhìn so sánh góp phần làm rõ đặc trưng văn hóa Việt Nam và Trung Hoa.

Điểm tương đồng và khác biệt hình tượng Rồng trong văn hóa tín ngưỡng Việt - Trung được biểu hiện ở bảng 1.

Bảng 1. Điểm tương đồng và khác biệt hình tượng Rồng trong văn hóa Việt - Trung

Thứ tự	Tiêu chí	Việt Nam	Trung Hoa
1	Nguồn gốc huyền thoại	- Gắn với truyền thuyết “con Rồng cháu Tiên”, thể hiện nguồn gốc dân tộc	- Gắn với thần thoại sáng thế, thiên mệnh, là biểu tượng hình ảnh hoàng đế
2	Ý nghĩa biểu tượng	- Biểu trưng cho nòi giống, sự linh thiêng, phúc lành và mưa thuận gió hòa	- Biểu trưng cho quyền lực tối thượng, vũ trụ và thiên tử
3	Chức năng xã hội	- Gắn kết cộng đồng, củng cố ý thức nguồn cội dân tộc	- Củng cố quyền lực trung ương và trật tự xã hội phong kiến
4	Biểu hiện trong văn hóa vật thể	- Xuất hiện trong đình chùa, kiến trúc thời Lý - Trần, trống đồng	- Xuất hiện trong cung điện, trang phục hoàng đế, nghệ thuật cung đình

5	Biểu hiện trong văn hóa phi vật thể	- Truyền thuyết, lễ hội dân gian, tín ngưỡng dân gian	- Thần thoại, nghi lễ cung đình, lễ hội truyền thống
6	Đặc điểm tạo hình	- Mềm mại, thanh thoát, gần gũi, mang tính linh hoạt	- Uy nghi, phức tạp, mang tính quyền lực và chuẩn mực cao
7	Tính chất biểu tượng	- Thiên về tính nhân văn, cộng đồng	- Thiên về tính chính trị, quyền lực
8	Vai trò trong tâm thức	- Biểu tượng của bản sắc dân tộc và nguồn cội - Gắn kết dân tộc	- Biểu tượng của trật tự vũ trụ và quyền lực tối cao - Củng cố quyền lực

Nguồn: [10-12] và nhóm tác giả tổng hợp

Hình tượng Rồng trong văn hóa Việt Nam và Trung Hoa không chỉ cho thấy sự khác biệt về đường nét mỹ thuật mà còn phản ánh sự đối sánh hai mô hình ứng xử văn hóa. Hình tượng rồng dù có những điểm tương đồng về tính linh thiêng và vị trí trung tâm trong hệ thống biểu tượng, nhưng lại được kiến tạo và phát triển theo những hướng khác nhau, phản ánh đặc trưng riêng của mỗi nền văn hóa. Nếu ở Trung Hoa, Rồng mang đậm tính chính trị, sức mạnh, gắn với hoàng quyền và trật tự vũ trụ, nơi cái thiêng được tập trung để thần thánh hóa thể chế trị vì, thì ở Việt Nam, Rồng lại thiên về ý nghĩa sinh khí, tái tạo, nguồn gốc dân tộc và tính cộng đồng sâu sắc, cái thiêng được chia sẻ để nâng đỡ tâm thức dân tộc và gắn kết con người với thiên nhiên. Sự khác biệt này không chỉ xuất phát từ bối cảnh lịch sử - xã hội mà còn phản ánh những khác biệt trong tư duy văn hóa và hệ giá trị của hai quốc gia.

5. KẾT LUẬN

Qua việc phân tích hình tượng rồng trong các lĩnh vực văn hóa, tín ngưỡng và đời sống, có thể thấy rồng không chỉ là một sinh vật huyền thoại mà còn là cầu nối văn hóa giữa Việt Nam và Trung Quốc. Nhìn chung, hình tượng rồng trong tâm thức người Việt và người Trung vừa là cầu nối văn hóa, vừa là sự khác biệt phong phú giữa hai nền văn hóa. Những nét riêng biệt trong cách cảm nhận và tôn vinh rồng thể hiện sự đa dạng và chiều sâu văn hóa của mỗi dân tộc. Rồng không chỉ mang ý nghĩa biểu tượng đơn thuần mà còn là phương tiện để người Việt và người Trung thể hiện khát vọng vươn lên, niềm tự hào về bản sắc dân tộc và ý thức về sự hài hòa với tự nhiên. Chính vì vậy, việc nghiên cứu về rồng giúp chúng ta hiểu rõ hơn về tư duy, văn hóa và tâm linh của người Việt và người

Trung, đồng thời góp phần duy trì và phát huy giá trị văn hóa truyền thống trong bối cảnh xã hội hiện đại. Qua đó có thể khẳng định rằng, hình tượng Rồng không chỉ là một linh vật mang tính biểu trưng, mà còn là “mã văn hóa” quan trọng giúp giải mã thế giới quan, nhân sinh quan và bản sắc dân tộc của mỗi cộng đồng.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Cassirer E., *An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture*. Yale University Press, 1944.
- [2]. Đào Duy Anh, *Nguồn gốc Dân tộc Việt Nam*. NXB Hồng Đức, 2025.
- [3]. Đinh Hồng Hải, *Nghiên cứu biểu tượng: Một số hướng tiếp cận lý thuyết*. NXB Thế giới, 2014.
- [4]. Eliade M., *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. Harcourt, Brace & World, 1959.
- [5]. Nguyễn Thị Lê, Nguyễn Thu Trà, “Ảnh hưởng của từ chỉ động vật trong tiếng Trung và tiếng Việt,” *Từ điển học & Bách khoa thư*, 1 (69), 50-54, 2021.
- [6]. Wang T. M., *A Study of the Imagery of the Chinese Dragon*. PhD. Thesis, Chinese National Academy of Arts, 2008.
- [7]. Wei L. H., *A Comparative Study of the Cultural Meanings of Animals in China and Vietnam*. Master's Thesis, Guangxi University of Nationalities, 2009.
- [8]. Phạm Thị Minh Hằng, “Đối chiếu dấu ấn văn hóa dân tộc bên trong những câu tục ngữ Việt Nam và tục ngữ Trung Hoa có từ chỉ tên động vật,” *Tạp chí Khoa học và Công nghệ Đại học Duy Tân*, 05(66), 242-251, 2024.
- [9]. Cẩm Tú Tài, Nguyễn Hữu Cầu, “Bàn về ngữ nghĩa đất nước học trong tiếng Hán và tiếng Việt,” *Tạp chí Nghiên cứu Trung Quốc*, 3 (103), 103-105, 2010.
- [10]. Trần Ngọc Thêm, *Cơ sở văn hóa Việt Nam*. NXB Giáo dục, 1998.
- [11]. Hà Văn Tấn, Nguyễn Văn Kự, *Đình Việt Nam*. NXB Tp. Hồ Chí Minh, 1998.
- [12]. Phan Huy Lê, *Lịch sử và Văn hóa Việt Nam - Tiếp cận bộ phận*. NXB Giáo dục, 2014.

AUTHORS INFORMATION

Nguyen Thi Le, Nguyen Thi Ha Thuy

School of Languages and Tourism, Hanoi University of Industry, Vietnam